

İSABAEVA Mairamkan (2014). “İmam Serahsi Kimdir?”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014*. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.91-96 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Mairamkan İSABAEVA*

İMAM SERAHSİ KİMDİR?

Giriş

İslam dini Arap yarımadasında ortaya çıkmış ise de, dinin gelişiminde Maveraünnehrli âlimlerin orta asırlardaki hizmetleri takdire şayandır. (İsabaeva, 2013:5). Orta Asyanın ilk Müslüman Türk devletini kuran Karahanlılar dönemi (IX. - XIII. y.y.) eserlerinden Dîvân-ı Lügâti't-Türk, Kutadgu-Bilik ve Atabetü'l-Hakâyık'tan halkımızın çoğu haberdardır. Aynı devrin büyük din bilgini, fakîhi ve bilginler arasında İmamların Güneşi (Şemsü'l-eimme) diye ün salmış, günümüzde de uluslararası saygınlığa sahip Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl es-Serahsî (400/1009 – 483/1090)'nin, ilim âleminde herkesçe pek büyük eser kabul edilen Kitâbu'l-Mebsût'u ise onlar kadar tanınmamakta ve yeterince bilinmemektedir. (Akşit, 2007:2) Hanefî mezhep birikimi içinde Serahsî'nin ve eserlerinin ayrıcalıklı bir yönü vardır. Kuşkusuz Hanefî fikhî denildiğinde Serahsî ve onun eseri *el-Mebsût* akla en başta gelen isimler arasında yer alır. Serahsî, Hanefîlerin hem usûl, hem de furu'unun bize intikal ettirilmesinde önemli bir role sahiptir. Ayrıca -en azından bize ulaşan bilgi ve belgeler çerçevesinde bakıldığında- Maveraünnehr Hanefîliğinin hiç tartışmasız en önemli temsilcisidir. (Güman, 2011:36).

Serahsî'nin tam ismi kendi eserlerinin mukaddimelerinde belirttiği gibi Ebu Bekr Muhammed İbn Ebi Sehl es-Serahsî'dir (Hamidullah, 1965:16). Serahsî 400/1009 senesinde Horasan'da Meşhed ile Merv arasında bulunan Serahs kasabasında dünyaya gelmiştir. Serahsî künyesi doğduğu yere nispet edilmiştir. Hayatı hakkında pek çok bilgi bulunmamaktadır. Ancak 10 yaşındayken Bağdat'a ticaret maksadıyla giden babasına refakat ettiği bilinmektedir. (Akay, 1996:2). Küçük yaşta ilimle meşgul olmaya başlayan Serahsî Buhâra'da ders veren büyük hukukçu Şemsü'l-

---

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi.

eimme Halvânî (452/1060) başta olmak üzere es-Suğdi ve Ebu Hafs Ömer b. Mansur el- Bezzâz gibi âlimlerden ilim tahsil eder (Schacht, 1965:7). Parlak zekâsı ile kısa zamanda şöhret bulan büyük hukukçu, hocası Halvânî'nin ilim okuturken kullandığı post ile mükâfatlandırıldıktan sonra “İmamlar Güneşi” manasına gelen “Şemsü'l-eimme” lakabını da hocasından devralır. Serahsî, felsefe ve mantıkta zamanının en dâhî şahsiyeti durumuna gelmiş, kaleme aldığı eşsiz eserler ve yaptığı ilmî münazaralarla namı bütün İslâm âlemine yayılmıştır.

İmam Serahsî'nin Karahanlı Hakanı tarafından Karahanlı devletinin o günkü başkenti olan Özkent (Özgen) zindan kuyusuna düşmesine neden olan davranışıyla ilgili genellikle iki görüş meşhurdur. Birincisi, hemen her gün, es-Serahsî'nin şikâyetçi olduğu yeni vergiler konulmakta idi, ve O, bu haksız vergilerin ödenmesine bizzat karşı çıktığı gibi, kabul etmeyen diğer insanların hareketlerini de doğru bularak methetmekte ve bu karşı çıkışın o kimseler için daha hayırlı olduğunu belirtmekte idi. Ayrıca, bu vergilerin ödenmemesi hususunda halkı harekete getiren bir de fetva verdi. Bunun üzerine, düşmanlarının kışkırtmaları sonucu, Hakan Emir Hasan tarafından “halk hareketinin sevk edicisi olarak” 466/1073 yılında Özkent'te (Özgen) şehrin kalesinin kuyularından birine hapsedilir (Tuğ, 1965:43).

İkincisi ise, şehrin Emir'i çocuk sahibi cariyelerini hür kimselerden olan hizmetindeki erkeklerle evlendirir. Emir ulemadan bu konu hakkında fikrini sorar. Hepsini onaylayıp iyi yaptığını söylerler. Fakat Serahsi bir hata işlediğini belirtir. Çünkü erkekler daha önce hür kadınlarla evlenmişlerdi. İşte bundan dolayı bu hür kadınların yanına bu cariyeler kuma gelmiş olur der. Emir ise cariyeleri boşarım der. Bundan sonra tekrar nikâhlarını yeniler ve âlimlerden fikrini sorar. Hepsini yine iyi yaptın derler. Yine Serahsi hata yaptığını belirtir. Ümmüveled boşandıktan sonra şeriat belirlediği süre içinde iddet beklemesi gerektiğini belirtir. İddeti bitmeyenlerin nikâhı söz konusu olamadığından, bu da doğru değildir der (Akşit, 2008:4).

İmam Serahsi kuyuya hapsedildi. Fakat öğrencileri onu bırakmadılar. Hapsedildiği kuyunun başında toplandılar. Böylece dersler devam etti. Herkesçe beğenilen otuz ciltlik *el-Mebsut*, işte bu kuyudan, Serahsi'nin hiç bir kaynağa başvurmadan öğrencilerine yazdırmasıyla, on dört yılda meydana gelmiştir. İnsanı hayrete düşüren kuvvetli bir hafızaya malik bulunan İmam Serahsî, hapisliği esnasında kütüphanesini kullanmaktan men' edilmiş; “gücünün yettiği

ve yokluğun verdiği imkân nispetinde” eserlerini birbiri ardınca bu kuyu-hapiste imlâ etmiştir. (Hamidullah, 2009:544-547). Hiçbir kitaba müracaat etmeksizin ve mütalâada bulunmaksızın, hatırından; kuyunun üst tarafında bulunan talebelerine el-Mebsût, Usûlü'l-Fikh, Şerhu's-Siyerî'l-Kebîr, Ziyâdâtü'z-Ziyâdât, Şerh-u Camii's-Sağir, Şerhu'l-Camii'l-Kebir'i imla ettirdi. Şemsü'l-Eimme es-Serahsî gündüzleri oruç tutmuş, geceleri uzun nafîle namazlar kılmış, soğuk-sıcak demeden birçok güçlülere göğüs gererek ilmî faaliyetini yürütmüştür (Hamidullah, 2009:548).

Maveraünnehir'de yetişmiş büyük bir Türk-İslam âlimi ve hukukçusu olan Serahsî'nin, Buhâra'da tahsil görmesi, orada ders vermesi, eserlerini Özkent (Özgen) hapishanesinde yazmış olması, hayatının hicri 480'den sonraki son ve serbest yıllarını bir Türk bölgesi olan Fergana (Merginan)'da geçirmesi, eserlerinde özellikle Türklerden ve onların ergenliğe eriş çağlarından bahsetmesi onun Karahanlı âlimlerden olduğunu, Türk soyuna mensup olduğunu göstermektedir. İmâm Serahsî yalnızca bir fakîh değil, mütekellim, münazaracı idi ve son derece müttakî âbid bir zâtı. Zâten, fakîh ve âlim bir kişi, takva yönüyle de Allah-ü Teâlâ'ya yakın ve O'na itaatkâr bir insan olmadıkça âlim kabul edilemez (Akşit, 2007:2).

Onuncu yüzyılda yaşayan bu şahsiyet her şeye rağmen doğru bildiğini Hakan'a dahi söylemekten çekinmediği için neredeyse 15 yılını Özgen zindanında geçirmiştir. Bu zindan hayatı sonraki nesiller için paha biçilmez eserlerin ortaya çıkması için fırsat olmuştu. (İsabaeva,2013:5). Serahsî, Özgen'de zindanda mahpusken talepler üzerine tadrisle meşgul olmayı kabul ederek bu işe İmam Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî (v. 189/805)'nin '*el-Asl*' isimli eserinin hülâsâsı olan Hâkimü'ş-Şehîd el-Mervezî'nin (v. 334/945) "*el-Muhtasar*" adlı eserini şerh ederek başlamıştır.

İmam Serahsî nasihat ve hakkı tavsiyede bulunan, kimseden çekinmeyen bir zât olduğu gibi, Mâverâü'n-Nehr'deki büyük âlimlerimizdendir. Hayatının son üç yılını hürriyet ve rahatlık içinde geçirebilmiştir. Fakat hapiste geçen bu onbeş yıl zarfında kıymetli eserlerini ne gibi şartlar altında meydana getirdiği, insanı çok hayrete düşüren bir durumdur. Es-Serahsî'nin, Allah-ü Teâlâ'nın hükümlerinin çiğnenmemesi, hakkın gizlenmemesi ve bâtil ile karıştırılmaması hususunda, iyiliği tavsiye edip, kötülükten uzaklaştırmada gösterdiği gayret, bunun için çektiği cefa ve katlanmaktan kaçınmadığı eziyetler; günümüz modern nev-zuhur müçtehidlerinin ve kendilerine âlim süsü verip, bazı kimselerin gönlünü hoş etmek, efendilerine yaranabilmek için uydurma fetvalar, gayr-ı İslâmî içtihadlar ortaya atanların asla unutmamaları ve mutlaka ders almaları, es-Serahsî'yi örnek edinip

Allah'ın âyetlerini az bir bahâ karşılığında satmamaları hususunda gayet müessir bir vak'adır (Akay, 1996: 6).

el-Kâfi ismiyle tanınan el-Mervezî'nin "*Muhtasarı*", Hasen eş-Şeybânî tarafından telif edilen eserlerin ihtisar edilmiş halidir. Serahsî'nin "*Mebûsû*" adlı kitabı, Hâkimü'ş-Şehîd Mervezî'nin zikri geçen "*Muhtasarı*" üzerine yapılmış otuz ciltlik bir şerh olup Hanefî fikhını delilleriyle birlikte ele alan mevcut en hacimli eserdir.

Hanefî fikhında "Şemsü'l-eimme" denilince Serahsî, "*el-Mebûsû*" denilince de Serahsî'nin *Mebûsû* 'u anlaşılır (Akşit, 2007:7).

Serahsî'nin el-Mebûsû dışındaki diğer eserleri ise şunlardır: 1-el-Usûl, 2-Şerhu's-Siyerî'l-kebîr, 3-Şerhu Ziyâdâtî'z-Ziyâdât (en-Nüket), 4-Şerhu Muhtasar et-Tahâvî, 5-Şerhu Câmi es-sağîr, 6-Şerhu'l-Câmi el-kebîr, 7-Şerhu Kitâbi'l-kesb. (Hamidullah, 2009:548, ayrıca bkz: www.istikamet.eu)

Günümüzde sadece Türk Dünyasında değil, tüm İslam âleminde eserleri üniversitelerde ders kitabı olarak okutulmaktadır. *Mebûsû* aynı zamanda onuncu yüzyılda yaşayan insanlar hayatından bize örnekler veren tarihi kaynakça mahiyetindedir. (İsabaeva, 2013:6).

Serahsî, çileli ve bereketli bir ömür sürdükten sonra 483/1090 (<http://www.teolog.edu.kg>) yılında vefat etmiştir. Türbesi hali hazırda

İmam Serahsî Türbesi Özgen şehri

KIRGIZISTAN

Kırgızistan Cumhuriyeti Oş iline bağlı Özgen şehrinde bulunmaktadır.

Sonuç

Geçmişte yaşayan büyük insanlar bazen sadece adı ile bazen ise sadece eseriyle günümüze kadar intikal etmişlerdir. Kimileri var ki hem adı, hem eseri hem de örnek şahsiyeti ile günümüze kadar intikal etmiştir. İşte öyle büyük örnek şahsiyetlerden biri de Maveraünnehr’li İmam Serahsi’dir. Serahs’da doğan, Buhara’da tahsilini yapan ve Karahanlı Devleti döneminde yaşayan, aynı dönem yöneticileri tarafından zindana atılarak, hayatının on yedi yılını zindanda kendi adına heba ama insanlık adına paha biçilmez hizmete adanmıştır.

Devirler her zaman için iç açıcı özellik taşımamıştır. Bunun en canlı örneğini Türkistan’ın SSCB döneminde görmek mümkün. Var olan değerlerimizin tahrif edilmesi için olanca gücüyle çalışılmıştır. Geçmiş tarihimiz, geçmişteki büyük şahsiyetlerle beraber yakılıp, yıkılmıştır. Kimi zaman başarılı olmuşlarsa da kimi zaman başarılı olamamışlardır. Nitekim İmam Serahsi de öyle tarih sahnelerinden silinmeye yüz tutmuş şahsiyetlerden sadece bir tanesi idi. Bağımsızlık sonrası kazanılan milli değerler başında en parlak geçmişimiz gelmektedir. Bize düşen görev de geçmişimizi, büyük şahsiyetleri eserleriyle beraber sonraki nesillere aktarmaktır.

Kaynakça

- Akşit, M.Cevat, (2008) Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed B. Ahmed Ebû Sehl Es- Serahsî Ve Kitâbu'l- Meksûtu Üzerine Notlar, s. 4. <http://www.gayevakfi.org/> (25.04.2013)
- Akay, Arif, (1996), Büyük Fakîh Şemsü'l-eimme Serahsî ve Fıkıhçılığı, <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/buyuk-fakih-semsul-eimme-serahsi-ve-fikihciligi#.UdRNsVN0Fic> (24.04.2013)
- Duman, Soner (2012/2) “Serahsî’nin El-Meksût Adlı Eseri Çerçevesinde Hanefî Fıkıh Düşüncesinde Takdirî Hüküm Olgusu”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIV, Sayı: 26.
- Hamidullah, Muhammed, (2009) “Serahsi, Şemsüleimme”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.36, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.
- Hamidullah, Muhammed (1965) Serahsi Armağanı, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Joseph Schacht, “Serahsî’nin Hayatı ve Eserleri Hakkında Bazı Notlar”, (çev.) M.Esad Kılıçer, 900. Ölüm Yıldönümü

Münasebetiyle Büyük İslâm Hukûkçusu Semsu'l-E'imme es Serahsî Armaganı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, LXIII, 1965.

İsabaeva, Mairamkan, (2013) el-Mebcut Eseri Çerçevesinde İmam Serahsini Hanefi Fakihlerine Yönelik Eleştirileri, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya

İsabaeva, Mairamkan, İmomlar Kuyoşi İmom Sarohsiy (2013, Nisan) Olam gazetesi, No 8 (1021), 0ş.

İsabaeva, Mairamkan, Şamsul Aimma İmam Sarahsiy, (2013, Şubat) Özgön Nuru gazetesi, No 5-6 (7222), Özgen.

İmam Serahsi'nin Anıt Mezarı ÖZKENT, <http://www.teolog.edu.kg/index.php?id=52> (27.04.2013).

Salih Tuğ, "Eserlerinde Raslanan İfadelerine Göre İmam Serahsî'nin Hapis Hayatı", 900. Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Büyük İslâm Hukûkçusu Semsu'l-E'imme es Serahsî Armaganı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, LXIII, 1965.